

V. Borysenko, N. Gagina. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS A MEANS OF IMPROVING LANGUAGE TRAINING IN HIGH SCHOOL

In the article, the authors emphasize the need to continually update the content of higher education, to integrate the national education system into the world education community, to introduce a qualitatively new model of language training with the use of innovative learning technologies. The essential benefits of information and communication technologies in language training applying a student-centered approach are determined. It is stated that the incorporation of interdisciplinary integrated tasks and a wide range of electronic resources in the process of language learning provides the opportunities to identify and develop individual student capabilities, creates conditions for professional growth, self-actualization and self-determination by means of language, increases professionally oriented communication, shapes an individual perception of the world.

The authors prove the effectiveness of computer-based language learning programmes where text information is combined with sound, color, graphics, pictures, animations, thus increasing students' motivational level, improving perception and memorizing a large amount of information, stimulating their mental and verbal activity, enhancing the productivity of self learning, creating opportunities to develop students' self-assessment skills.

Some problems and difficulties associated with the application of computer technologies are identified in the article. The most common among them are insufficient preparedness of teachers to use ICT, their low awareness of the latest available software; poor technical support; slow production of teaching resources and materials. The authors outline the most important areas of improvement that will make it possible to use information and communication technologies effectively in language teaching.

Keywords: *innovative technologies; information competence; computer technologies; language training; student-centered approach; modern technical means of teaching.*

Рецензенти

О. В. Безпалько – д. п. н., проф.

С. О. Жила – д. п. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 13.11.15

Прийнято до друку 26.11.15

УДК 82.091:002(477)

О. М. Решетілова

ORCID ID 0000 0002 7975 0773

МЕТОДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

У статті визначено й описано сутнісні характеристики домінуючих методів навчання української професійної лексики майбутніх документознавців в умовах вищої школи, зокрема розповіді, бесіди, роботи з підручником (у тому числі з електронним), спостереження над мовою, інтерактивних методів та прийомів. Особливу увагу приділено методу вправ, розкрито різноманітні класифікації вправ, розроблені лінгводидактами, зазначено особливості добору вправ, які забезпечували б застосування на практиці здобутих теоретичних знань.

Ключові слова: *інтерактивні методи навчання; класифікація вправ; класифікація методів навчання; метод вправ; методи навчання майбутніх документознавців.*

Вступ. Особливе місце в процесі навчання майбутніх документознавців української професійної лексики відведено методам, прийомам і засобам навчання, оскільки їх вибір і взаємозалежність визначають принципи та форми відповідно до мети та закономірностей навчання.

Аналіз наукових підходів до визначення поняття «методи навчання» показує різноманітність його тлумачень. Зокрема, методи навчання дослідники розглядають як: взаємопов'язані способи роботи вчителя та учнів, за допомогою яких здійснюються завдання навчального процесу (С. Чавдаров); як систему цілеспрямованих дій педагога й учнів (І. Лернер, М. Скаткін); як засіб або систему засобів,

свідомо вживаних для досягнення спеціальних завдань навчального процесу (В. Онищук); як систему взаємопов'язаних видів діяльності вчителя та учнів, прийомів викладання й учіння, а кожний прийом як систему дій та операцій учителя й учнів, які визначаються раціональною послідовністю і цілеспрямованістю (О. Біляєв); апробовану й систематично функціонуючу структуру діяльності вчителя й учнів, яка свідомо реалізується з метою досягнення запропонованих змін в особистості учня (С. Гончаренко); як спосіб досягнення навчальної мети, що передбачає єдність навчальної діяльності педагога й діяльності навчання школярів (О. Кучерук). Останнім часом увагу лінгводидак-

тів привертають інтерактивні методи навчання. Н. Солодюзько виділяє такі типи інтерактивних методів навчання української мови: методи колективно-групового навчання («мікрофон», «розумовий штурм», «лінгвістична дуель» у вигляді експрес-опитування); методи кооперативного навчання (робота в малих групах, у парах, діалог, акваріум, карусель, пошук інформації, спільний проект); методи ситуативного моделювання (імітаційні ігри); методи опрацювання дискусійних питань (метод «ПРЕС», «займи позицію», «зміни позицію», дискусія, «ток-шоу»).

У вищій школі вчені розглядають методи навчання як: систему методичних прийомів, побудова яких визначається цілями навчання, загальнодидактичними принципами, характером навчального матеріалу й особливостями джерел навчальної інформації (С. Караман); сукупність прийомів, які використовуються викладачем для досягнення певної мети (Н. Остапенко); шлях пізнання, способи керівництва викладачем пізнавальної діяльності студентів (Л. Кожуховська, Г. Потапенко, О. Потапенко та ін.).

Питання про з'ясування сутності дефініції «метод» є актуальним, оскільки це забезпечує правильність вибору шляхів реалізації окресленої програми дослідного та експериментального навчання майбутніх документознавців.

На сучасному етапі розвитку вищої школи особливого значення набуває оптимізація освітнього процесу, що досягається поряд з удосконаленням змісту і форм ефективного навчання майбутніх документознавців оптимальним використанням на заняттях як традиційних, так і інноваційних методів роботи з ними. Проте, незважаючи на актуальність проблеми, методи навчання української професійної лексики майбутніх документознавців не знайшли досі належного висвітлення в сучасній лінгводидактиці, що й актуалізує нашу розвідку.

Мета статті полягає у визначенні й описові сутнісних характеристик домінуючих методів навчання української професійної лексики майбутніх документознавців в умовах вищої школи.

Особливості використання домінуючих методів навчання. У статті метод навчання тлумачимо як багатовекторну категорію, що забезпечує продуктивне навчання української професійної лексики майбутніх документознавців.

Беручи до уваги всі запропоновані класифікації, перспективними для нашого дослідження ми вважаємо такі методи навчання: усний виклад викладача (розповідь, пояснення, лекція), бесіда, робота з підручником (у тому числі електронним), спостереження й аналіз мовних явищ, метод вправ, програмоване навчання та інтерактивні методи. Саме ці методи відповідають основним напрямкам роботи у вищому навчальному закладі, дозволяють організувати навчання майбутніх документознавців

української професійної лексики у логічній структурі, забезпечують взаємозв'язок викладача й студентів у роботі над мовним матеріалом, дають змогу використати різні рівні пізнавальної діяльності студентів.

Розвиток умінь і навичок сприймати, аналізувати мовлення й створювати власні висловлювання здійснюється на основі методу усного викладу. За допомогою цього методу викладач подає навчальну інформацію й забезпечує її сприйняття, осмислення, запам'ятовування. Результативність методу усного викладу залежить не тільки від свідомого сприйняття інформації студентами, але й від правильно організованої структури мовлення словесника, що у свою чергу дозволяє слухачам стежити за його думкою, передбачати хід думок і навчатися використовувати мовлення як зразок для побудови власних висловлювань.

Активізації розумової діяльності студентів, стимулюванню їхньої пізнавальної й мовленнєво-мисленнєвої діяльності сприяє використання методу бесіди, перевага якого полягає в тому, що запропоновані викладачем запитання дозволяють продуктивно спрямовувати мисленнєву діяльність студентів, алгоритмізувати операції узагальнення, систематизації опрацьованої інформації. Метод бесіди дає змогу виявитися індивідуальності студента, розвиває такі якості, як креативність і самостійність, дозволяє проектувати комунікативну діяльність студентів і сприяє розвитку їхнього логічного мислення, збагаченню словникового запасу.

Метод бесіди ґрунтується на основі запитань-відповідей викладача й студентів, що визначаються темою і метою заняття та змістом мовного матеріалу. На думку методистів (О. Біляєв, С. Караман, О. Кучерук, С. Лукач, М. Пентиліук та ін.), ефективність бесіди залежить від майстерності викладача формулювати запитання й, відповідно, визначати вид бесіди. Практика переконує, що результативність бесіди забезпечує не лише система запитань, а й аналіз фактів, дидактичного матеріалу, спеціально дібраного викладачем для майбутніх документознавців, уміння студентів робити висновки, систематизувати й узагальнювати їх.

Самостійне засвоєння студентами програмового матеріалу з української мови відбувається за допомогою методу роботи з підручником. Опанування матеріалу за підручником або методичним посібником розвиває здатність до самостійного набуття знань, уміння працювати з навчальною й науковою літературою, планувати власну навчальну діяльність, сприймати й відтворювати навчально-науковий текст (Донченко Т. К., 1995, с. 160).

Навчальною програмою з української мови (за професійним спрямуванням) передбачено самостійне опрацювання певних тем, під час якого студент читає, осмислює й запам'ятовує матеріал, сприймає інформацію загалом, фіксує її в пам'яті, як

і під час пояснення викладачем. Відмінність полягає в тому, що цей метод вчить самостійно сприймати, осмислювати й запам'ятовувати навчально-наукові тексти. Навчальний посібник «Українська мова за професійним спрямуванням» (за ред. С. О. Карамана, О. А. Копусь), співавтором якого ми є, орієнтовано на самостійне опрацювання значного обсягу професійно значущої для документознавців інформації. Використання цього посібника в освітньому процесі стимулює застосування методу роботи з підручником. Проте власний досвід і спостереження за освітнім процесом переконують, що студенти не завжди вміють продуктивно працювати з навчально-науковим текстом, мають недосконалі навички читання й розуміння прочитаного, не вміють складати опорні конспекти, виділяти ключові слова, сортувати, ранжувати інформацію.

Соціальне замовлення потребує модернізації чинних програм, використання новітнього програмного забезпечення, а отже, об'єктивною необхідністю стає використання на заняттях з української мови за професійним спрямуванням мультимедійних навчальних засобів нового покоління – електронних підручників. Підтримуємо позицію В. Бадер, С. Карамана, Г. Шелехової, Ю. Шепетко, В. Шляхової, які переконують, що впровадження електронних засобів навчання позитивно впливає на самостійну роботу студентів, сприяє інтенсивному вивченню мови, забезпечує об'єктивний контроль знань, умінь і навичок. Нам імпонує думка Ю. Шепетко, що своєрідність сучасного електронного підручника полягає в його побудові та структурі, що дозволяють суб'єктам навчання працювати в індивідуальному інтерактивному режимі, отримувати інформацію за допомогою різноманітних засобів (фото-, аудіо-, відео- тощо), систематично здійснювати контроль за рівнями засвоєних знань, сформованих умінь і навичок завдяки постійному зворотному зв'язку; у пріоритетному використанні текстового навчального матеріалу, що репрезентує соціокультурні концепти, з поступовим розширенням інформаційного поля (Шепетко Ю. М., 2010, – №6 (20)). У контексті нашого дослідження продуктивною є систематична робота з термінологічним словником електронного підручника.

Особливе місце на заняттях з української мови за профспрямуванням посідає робота зі словниками. Для навчання майбутніх документознавців української професійної лексики доцільним є використання орфоепічних, орфографічних, тлумачних і термінологічних словників. Правильна організація роботи з лексикографічними виданнями дає змогу викладачеві поступово ознайомлювати студентів із видами словників, виробляти навички роботи з ними, тобто навчити їх не лише культури мовлення, а й культури мислення. Словник можна використовувати як джерело навчальної інформації,

як засіб самостійної роботи з інформацією, поданою в друкованих виданнях тощо (Горошкіна О. М., 2009, с. 64).

Робота з підручниками, словниками та додатковою літературою сприяє формуванню самостійності суджень студентів, їхній переконливості.

Осмилення майбутніми документознавцями навчального матеріалу відбувається в процесі спостереження над мовою. Проведення спостережень над мовою й мовленням допомагає студентам «опанувати індуктивний спосіб мислення на основі зіставлення мовних явищ, установлення зв'язків між ними з подальшим узагальненням і висновками» (Кучерук О. А., 2010, с. 152). Цей метод дозволяє одночасно розв'язувати комплекс навчальних завдань: застосувати раніше набуті знання, уміння й навички, усвідомити й засвоїти нові, оволодіти узагальненими способами дії, формувати операційну діяльність, розвивати різні інтелектуальні здібності (порівнювати, зіставляти, робити висновки, узагальнення, систематизувати результати дослідження), формувати активне мислення, пізнавальну самостійність (Донченко Т. К., 1995, с. 164).

Для розвитку процесів сприймання, відтворення й продукування студентами усного та писемного мовлення, його збагачення та приведення у відповідність до норми значну роль відіграє метод вправ, що забезпечує опанування української професійної лексики майбутніми документознавцями. У сучасній лінгводидактиці відсутнє єдине тлумачення дефініції «вправа». Так, О. Біляєв під вправами розуміє виконання учнями навчальних завдань з метою закріплення теоретичних відомостей та оволодіння практичними вміннями і навичками. На його думку, мовні вправи – це своєрідний, не схожий на інші, метод навчання, ефективність якого доведена практикою багатьох поколінь учителів (Біляєв О. М., 2005, с. 71). Автори «Словника лінгводидактичних термінів» (Словник-довідник з української лінгводидактики., 2003, с. 32) під вправами розуміють повторюване виконання дій з метою засвоєння знань і вироблення мовних і мовленнєвих умінь і навичок. Це невід'ємний складник навчання мови. Вправи не можна розглядати лише як ілюстрації до теоретичних відомостей з мови. На думку О. Кучерук, вправи є «практичним способом навчання, що являє собою спеціальне завдання для багаторазового використання (повторення) учнями певних операційних дій з метою їх засвоєння, формування умінь і навичок, закріплення знань» (Кучерук О. А., 2010, с. 31).

Вправи, що використовуються у процесі навчання майбутніх документознавців української професійної лексики, повинні проводитися постійно, у певному порядку, з дотриманням основних дидактичних і методичних вимог. «Систематичність вправ, – писав К. Ушинський,

– є перша і найголовніша основа їх успіху» (Ушинський К. Д., 1950, с. 453). Добираючи вправи, слід урахувати зміст матеріалу, що вивчається, характер завдань і способи їх виконання, поєднання вправ, послідовність за ступенем складності (від простих до складніших).

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що в лінгводидактиці виокремлено різноманітні типи вправ:

за місцем виконання – класні, домашні (М. Пентилюк, Т. Окуневич);

за характером мовленнєвих операцій – членування мовленнєвого потоку на структурні компоненти, завершення побудови мовних одиниць, розширення і згортання висловлювань, заміна окремих елементів, перебудова і побудова мовних одиниць усіх рівнів, редагування, переклад (В. Мельничайко);

за рівнем засвоєння знань – репродуктивні, конструктивні, аналітичні, творчі (І. Рахманов, Ю. Пасов, М. Успенський);

за дидактичною метою, ступенем самостійності і творчості – підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні (В. Онищук); за зразком, конструктивні, творчі (М. Львов);

за етапом становлення мовленнєвих навичок – мовні, аналітичні, конструктивні, мовленнєві, комунікативні (В. Мельничайко); підготовчі до мовлення, власне мовленнєві (І. Салістра);

за формою проведення – усні, письмові (О. Текучов);

за змістом – фонетичні, лексичні, граматичні, орфографічні, стилістичні або комбіновані (О. Текучов).

Належно оцінивши кожен із класифікацій, відзначимо, що методично виправданим є оптимальне поєднання різних типів вправ, оскільки акти рецепції, репродукування й продукування тісно пов'язані між собою, тому й застосування одних типів вправ автоматично припускатиме використання й усіх інших. До того ж у теорії та практиці навчання популярним є твердження про те, що слід розрізняти загальну систему вправ для навчання мови та систему вправ для оволодіння окремими мовними й мовленнєвими вміннями та навичками, серед яких – окремі підсистеми вправ та групи вправ. Функціонує також поняття «комплекс вправ» щодо конкретного мовного або мовленнєвого матеріалу.

Практика переконує, що в процесі добору вправ доцільно брати до уваги не лише зміст матеріалу, що вивчається, а й характер та форму виконання завдань (усна, письмова), комбінування вправ,

послідовність їх виконання за ступенем ускладнення (від простих до складних). Для майбутніх документознавців важливо добирати такі вправи, що забезпечували б застосування на практиці здобутих теоретичних знань, передбачали роботу зі словниками, добір прикладів для ілюстрації лексичних явищ, що розглядаються; групування лексичних явищ за певними ознаками; заміни слів і висловів іншими; складання речень і текстів з певними лексичними явищами й обґрунтування доцільності їх використання; знаходження лексичних помилок та їх виправлення тощо. Робота над засвоєнням лексичних одиниць обов'язково повинна завершуватися мовленнєвою практикою.

Навчання майбутніх документознавців української професійної лексики передбачає використання інтерактивних методів і прийомів навчання. Проаналізувавши всі інтерактивні прийоми, виділені дослідниками (З. Бакум, О. Горошкіна (Горошкіна О. М. Уроки української мови: від планування до проведення., 2009. – 132 с.), І. Дроздова, С. Караман (Караман С. О. Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника., 2010. Випуск 50. – С. 87-98.), О. Кучерук, М. Пентилюк (Пентилюк М. І. Сучасний урок української мови., 2007. – 176 с. – (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 7 (44)) та ін., ми виокремили найбільш ефективні для навчання майбутніх документознавців: метод конкретної ситуації, що розвиває здатність розуміти, аналізувати, самостійно приймати рішення; прийом «мозкової атаки», що активізує творчу думку. Метод ділової гри активізує творчу діяльність, розвиває творчі здібності; метод евристичних запитань систематизує найбільш значущі питання; прийом «незакінчені речення» дає студентам змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися за пропонуваними темами, відпрацьовувати вміння говорити стисло, точно та переконливо тощо.

Отже, у процесі навчання української професійної лексики майбутніх документознавців вибір методів не є довільним, оскільки залежить від багатьох об'єктивних чинників. Викладач, обираючи метод або прийом для навчання української професійної лексики майбутніх документознавців, має враховувати їхній дидактичний, розвивальний потенціал, спрямованість на розширення діапазону української лексики тощо.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні мережевого електронного підручника з української мови для майбутніх документознавців.

Література

1. **Біляев О. М.** Лінгводидактика рідної мови: [навч.-метод. посіб.] / Олександр Михайлович Біляев. – К.: Генеза, 2005. – 180 с.
2. **Горошкіна О. М.** Уроки української мови: від планування до проведення: метод. посіб. / Олена Миколаївна Горошкіна, Людмила Олександрівна Попова; ДЗ «Луганський національний ун-т імені Тараса Шевченка», 2009. – 132 с.

3. **Донченко Т. К.** Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Тамара Кузьмівна Донченко. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1995. – 263 с.
4. **Караман С. О.** Упровадження педагогічних інновацій у теорію і практику професійної підготовки вчителя-словесника // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2010. Випуск 50. – С. 87-98.
5. **Кучерук О. А.** Методи навчання української мови в загальноосвітній школі: [словник-довідник] / Кучерук О. А. – Житомир: Рута, 2010. – 184 с.
6. Освітологія: хрестоматія: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. – К.: ВП «Едельвейс», 2013. – 744 с.
7. **Пентилюк М. І.** Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окуневич. – Х.: Основа, 2007. – 176 с. – (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 7 (44)).
8. Словник-довідник з української лінгводидактики: [навч. посіб.] / [О. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко та ін.]; за ред. М. І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
9. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / С. О. Караман, О. А. Копусь, В. І. Тихоша та ін.; за ред. С. О. Карамана, О. А. Копусь. – К.: Літера ЛТД, 2013. – 564 с.
10. **Ушинский К. Д.** Собрание сочинений / Ушинский К. Д. – Москва – Ленинград: Издательство АПН РСФСР, 1950. – Т. 8: Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии. – 776 с.
11. **Шепетько Ю. М.** Електронний підручник як ефективний засіб підвищення якості освіти [Електронний ресурс] / Ю. М. Шепетько // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – №6 (20). – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em20/content/10symeoq.htm>.

О. М. Решетилова. МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ БУДУЩИХ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

В статье определено и описано базовые характеристики доминирующих методов обучения украинской профессиональной лексики будущих документоведов в условиях высшей школы, в том числе слова учителя, беседы, работы с учебником (в том числе с электронным), наблюдения над языком, интерактивных методов и приемов. Особое внимание уделено методу упражнений, раскрыты разнообразные классификации упражнений, разработанные лингводидактами, определены особенности выбора упражнений, которые обеспечивали бы применение на практике теоретических знаний.

Ключевые слова: интерактивные методы обучения; классификация методов обучения; классификация упражнений; метод упражнений; методы обучения будущих документоведов.

О. М. Reshetilova. METHODS OF TEACHING UKRAINIAN PROFESSIONAL VOCABULARY FOR FUTURE DOCUMENTOLOGISTS

The article has perfectly described and defined the basic characteristics of the main methods of teaching of Ukrainian professional vocabulary for future documentologists according the existing of high school. It's been analyzed a variety of interpretations of scientific approaches for the definition of «The methods of teaching».

Special attention is given to promising methods of teaching: verbal presentation of the teacher (story, explanation, lecture), conversation, working with a textbook (including electronic ones) observation and analysis of linguistic phenomena, a method of exercises, programmed teaching and interactive methods. The author of the article notes that these methods correspond to the basic directions of work in the high level of education, they let to organize the process of educating for documentologists in Ukrainian professional vocabulary according the logical structure, also they provide teacher's relationship with students during the work in language material, and they give the possibilities to use different levels of the learning activities of students.

Rather big attention is paid to the method of exercises that has the great importance for the development of the processes of perception, reconstruction and production of the oral and written speech by the students, which provides the masterskills of using the Ukrainian vocabulary by the students in this department.

The article states, that the choosing of the methods of the teaching of the Ukrainian professional vocabulary for the students can't be arbitrary, because it depends on many objective factors. Choosing the method or technique of teaching of the Ukrainian professional vocabulary for documentologists, the teacher must pay attention for their didactic, developmental potential, and on emphasizing development of the range of Ukrainian vocabulary.

Keywords: classification of exercises; classification of teaching methods; interactive teaching methods; teaching methods for future documentologists; the method of exercise.

Рецензенти

О. М. Горошкіна – д. п. н., проф.

Н. І. Білоскаленко – д. п. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 23.11.15

Прийнято до друку 26.11.15